

OECUMENE ALS GODS HUISHOUDING

Een persoonlijke verhandeling

Eddy L Maertens

Verantwoording

Mijn eerste ervaring met de oecumenische beweging dateert van de jaren zestig van de vorige eeuw. Samen met onze toenmalige predikant woonde ik de gesprekken bij tussen de verschillende religieuze gemeenschappen in onze stad. Die gesprekken verliepen in een vriendelijke sfeer maar in wezen verdedigde iedereen zijn eigen dogma's en drong hij die voorzichtig aan de anderen op. Het waren inhoudsloze bijeenkomsten die ik als tijdverlies ervaarde.

Want waar bleef de echte zoektocht? De zoektocht naar de raakpunten die onze gezindten verbinden, naar de verschillen die ons scheiden - en naar de wijze waarop die verschillen, vanuit onze gemeenschappelijke bron, Gods Woord, overwonnen kunnen worden zodat we tot inzicht komen dat de mens door dat Woord gevormd wordt tot een bewuste persoonlijkheid, behorend tot het huis van zijn Schepper - opgericht uit het stof tot dienaar en bewaarder van het hemelse erfgoed (Genesis 2: 7, 15 - 17).

Laat mij hier verduidelijken wat deze verhandeling niet beoogt. Ik schrijf niet vanuit de overtuiging dat mijn eigen kerkgenootschap *de* hoedster van de enige waarheid is alsof de eenheid van Gods huis zou samenvallen met de grenzen van mijn eigen gezindte. Het zou vreemd zijn indien ik, terwijl ik anderen aanspoor hun eigen gelijk te laten varen, zelf zou beginnen met het opdringen van mijn eigen kerkelijke positie als richtinggevend. Dat doe ik dan ook niet. Wat ik zoek is geen bevestiging van de eigen traditie maar een terugkeer - met alle christenen samen - naar de orde van Gods huis zoals die door de hele Schrift heen weerklinkt.

Deze verhandeling is geschreven vanuit mijn persoonlijke ervaring. Daarom heb ik er bewust voor gekozen mij niet te laten leiden door bestaande publicaties over dit onderwerp - al ben ik mij ervan bewust dat belangrijke documenten zoals *Unitatis Redintegratio*, *de Lima-verklaring* en *de Gezamenlijke Verklaring over de Rechtvaardigingsleer* het oecumenische landschap mede hebben gevormd ¹. Het was niet mijn bedoeling een nieuwe oecumenische weg te plaveien maar de oorspronkelijke weg te herontdekken: de weg die God zelf in Zijn Woord heeft getoond om de mens te begeleiden naar het doel dat Hij van den beginne met hem voor ogen had - één volk onder de hoede van YHWH, van wie beleden wordt dat Hij de Enige is (Deuteronomium 6: 4).

Daarom wil deze verhandeling oproepen tot een oecumene die door heel de Schrift heen weerklinkt en die door Paulus in zijn brief aan de Efeziërs indrukwekkend is verwoord:

“TOTDAT WIJ ALLEN ZULLEN KOMEN TOT DE ENIGHEID DES GELOOFS EN DER KENNIS VAN DEN ZOON GODS, TOT EEN VOLKOMEN MAN, TOT DE MATE VAN DE GROOTTE DER VOLHEID VAN CHRISTUS; OPDAT WIJ NIET MEER KINDEREN Zouden ZIJN, DIE ALS DE VLOED BEWOGEN EN OMGEVOERD WORDEN MET ALLEN WIND DER LEER, DOOR DE BEDRIEGERIJ DER MENSEN, DOOR ARGLISTIGHEID, OM LISTIGLIJK TOT DWALING TE BRENGEN; MAAR DE WAARHEID BETRACHTENDE IN LIEFDE, ALLESZINS Zouden OPWASSEN IN HEM, DIE HET HOOFD IS, NAMELIJK CHRISTUS” (Efeziërs 4: 13 - 15).

Oecumene als teken van christelijke rijpheid

Oecumene heeft in brede kerkelijke kring de voorbije decennia een plaats gekregen die niet meer weg te denken is. Voor velen geldt zij als een teken van christelijke rijpheid: gezindten die elkaar niet langer bestrijden maar die zoeken naar begrip, ontmoeting en vreedzaam samenleven. Daarbij klinkt vaak, expliciet of impliciet, het gebod mee: “*Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf*” (Leviticus 19: 18). Dat is op zichzelf niet gering en zeker niet onbijbels.

Toch blijft de vraag of daarmee reeds de kern is geraakt. Want naast het gebod de naaste lief te hebben, klinkt in de Schrift ook het eerste en grote gebod: “*Gij zult de Heere, uw God, liefhebben met geheel uw hart, met geheel uw ziel, met geheel uw kracht en met geheel uw verstand*” (Lucas 10: 27). Juist daar ligt de beslissende toetssteen. Want waar de liefde tot de naaste wordt losgemaakt van de liefde tot God, verliest ook de oecumene haar geestelijk centrum.

Dan wordt eenheid al snel herleid tot verdraagzaamheid en gemeenschap tot het vreedzaam naast elkaar bestaan van afzonderlijke kerkelijke tradities. Maar is dat de eenheid die de Schrift bedoelt? Ware oecumene overstijgt wederzijds begrip. Zij vraagt niet slechts dat gezindten elkaar leren verdragen maar dat zij samen leren leven onder Gods gezag. Het gaat niet om een ordelijk naast elkaar bestaan op eigen kerkelijke paden maar om een gezamenlijk zoeken naar de orde van Gods huis.

Dat onderscheid is niet bijkomstig. Verdraagzaamheid is op zichzelf nog geen getuigenis van Waarheid. Zij toont beschaving maar nog geen ontsluiten van de goddelijke wil. Zij laat zien dat men elkaar verdraagt maar niet noodzakelijk dat men gezamenlijk gehoorzaamt aan de God die men belijdt. De wereld wordt echter niet uitgenodigd tot geloof in een beleefd religieus compromis maar tot bekering tot de levende God zoals Christus Hem openbaart. Wanneer christenen gezamenlijk over God spreken maar verdeeld blijven over de weg van gehoorzaamheid aan Hem, over het gezag waardoor Hij spreekt en over de Waarheid waarin Hij gekend wil worden, dan wordt ook hun getuigenis onvermijdelijk voor velerlei uitleg vatbaar.

Niet omdat verscheidenheid op zichzelf het probleem is maar omdat een verscheidenheid die zichzelf bestendigt moeilijk een teken van goddelijke eenheid kan zijn. De wereld mag dan met recht vragen: als deze God werkelijk de Enige God is en als Christus werkelijk Heer is, waarom leidt de belijdenis van Zijn Naam dan niet tot een diepere zichtbare eenheid dan slechts wederzijdse verdraagzaamheid? Dat is geen cynische vraag maar een ernstig gegeven. Zij raakt rechtstreeks aan het gebed van Christus in Johannes 17, waar Hij niet bidt dat de zijnen elkaar zullen verdragen maar dat zij één zullen zijn: “*opdat de wereld gelove*”.

Vaticaanum II: een deur geopend

Toen paus Johannes XXIII in 1962 het Tweede Vaticaans Concilie opende, deed hij iets wat in de rooms-katholieke kerk eeuwenlang ondenkbaar was geweest: hij zette een venster open. Zijn woord daarvoor was “*aggiornamento*”, de kerk moest - letterlijk - “*bij de tijd*” worden gebracht. Daarmee bedoelde hij niet dat de kerk zich moest aanpassen aan de geest van de tijd maar dat zij haar boodschap zo moest verwoorden dat ook de moderne mens haar kon begrijpen.

Dat nieuwe spreken richtte zich niet alleen op de wereld maar ook op andere christenen. Voor het eerst werden waarnemers uit andere gezindten uitgenodigd bij een rooms-katholiek

concilie. Zij mochten niet mee beslissen maar zij waren wel pertinent aanwezig. Dat was op zichzelf al historisch. Eeuwenlang had Rome vooral *over* andersdenkenden gesproken; nu begon zij ook *met* hen te spreken. Niet langer stond de veroordeling centraal maar de dialoog. Niet langer de scherpe afgrenzing maar de voorzichtige ontmoeting.

Toch moet men voorzichtig blijven in de manier waarop men daarover spreekt. Was Vaticanum II werkelijk een oecumenisch concilie? In de klassieke betekenis van het woord wel. Een oecumenisch concilie is een wereldwijde vergadering van bisschoppen en daaraan voldeed Vaticanum II volledig. Maar in de modernere betekenis van het woord - als een samenkomst van verschillende gezindten op weg naar zichtbare christelijke eenheid - lag dat anders. De vergadering was rooms-katholiek, de besluitvorming bleef rooms-katholiek en de grenzen van de openheid werden door Rome zelf bepaald. Vaticanum II was dus geen interkerkelijke vergadering. Het was een katholieke vergadering met een oecumenische gezindheid. Dat verschil is klein in formulering maar groot in betekenis. De deur ging open maar Rome zelf hield de klink stevig in de hand.

Een breed en veelvormig oecumenisch landschap

Sindsdien is de oecumenische beweging uitgegroeid tot een palet aan geloofsgemeenschappen. Maar wie vandaag over oecumene spreekt, ontdekt dat er vele wegen naar Rome leiden.

Voor sommigen betekent oecumene dat christenen uiteindelijk weer één kerk moeten worden. Voor anderen betekent zij vooral samenwerking: gezindten die, ondanks hun verschillen, samen optrekken in maatschappelijke, sociale en ethische vragen. Weer anderen leggen de nadruk op gezamenlijk gebed, geestelijke ontmoeting en wederzijdse erkenning als broeders en zusters in Christus. In de praktijk lopen die vormen vaak door elkaar. Soms zoekt men leerstellige toenadering. Soms zoekt men vooral vrede. Soms zoekt men slechts een manier om elkaar niet langer te bestrijden.

Dat laatste is niet onbelangrijk. De geschiedenis van de kerk is immers niet alleen getekend door waarheid en heiligheid maar ook door verdeeldheid, wederzijdse veroordeling en geestelijke hoogmoed. Daarom is het al is het van belang wanneer christenen leren om elkaar niet langer als tegenstander te zien maar als iemand, die net als zij, in Christus geloven. Los van wat ze verder nog bereiken, is dat al is veel waard.

Toch blijft de vraag of dat de eenheid is waarvoor Christus bad.

De diepste breuklijnen blijven onaangeroerd

Want ondanks tientallen jaren van dialoog, gezamenlijke verklaringen en groeiende samenwerking, blijven de diepste breuklijnen grotendeels standhouden. Achter de hoffelijkheid blijven belangrijke vragen bestaan over gezag, over Schrift en traditie, over sacrament en ambt, over de aard van de kerk en uiteindelijk ook over de wijze waarop de mens voor God staat. Dat is niet slechts kerkpolitiek, het raakt de kern van het geloof.

De rooms-katholieke kerk kan het pauselijk primaat niet eenvoudig prijsgeven omdat zij daarin een wezenlijk element van haar identiteitsbesef ziet. De orthodoxe kerken blijven zich oriënteren op de ongedeelde traditie van de vroege kerk als maatgevende status. Protestanten blijven vasthouden aan de bindende kracht van de Schrift. Dat zijn geen bijkomstigheden. Het

zijn geen historische gewoonten die men naar eigen goeddunken kan vervangen. Het zijn overtuigingen die raken aan de vraag waar de kerk haar gehoorzaamheid verschuldigd is.

Daar komt een “*uitlegkundige*” uitdaging bij die zich niet laat onderschatten. De oproep tot gezamenlijke Schriftuitleg veronderstelt immers een gedeelde omgang met de Schrift maar juist daarin verschillen de kerktradities fundamenteel. Waar de ene kerktraditie de Bijbel uitlegt met behulp van de door de eeuwen heen gevormde overlevering en het officiële leergezag, gaat de andere uit van het principe “*alleen de Schrift*” (*sola scriptura*): de Bijbel als enige bron en richtlijn voor geloof en leven. En waar de ene gemeenschap de kerk verstaat als sacramenteel lichaam met een hiërarchisch ambt, benadrukt de andere het priesterschap van alle gelovigen. Deze verschillende “*uitlegkundige*” uitgangspunten maken een gezamenlijke terugkeer tot de Schrift niet onmogelijk maar vragen wel om te erkennen hoe groot de kloof is - alleen zo kun je haar overbruggen.

Daarom heeft de moderne oecumene vaak iets voorlopigs. Zij heeft geleerd de conflicten, die de kerken scheiden, te beheersen. Zij heeft ruimte gemaakt voor gesprek de taal van de veroordeling verzacht. Maar zij heeft de indringende vragen niet opgelost. Vaak worden zij uitgesteld, behoedzaam geformuleerd of bedekt onder woorden waar velen zich in kunnen vinden, juist omdat zij niet te scherp worden ingevuld. Dat hoeft niet cynisch te zijn, het vraagt wel nuchterheid.

Oecumene als Gods huishouding: een etymologisch perspectief

Misschien ligt het probleem dieper dan onze kerkelijke verdeeldheid alleen. Misschien denken we bij oecumene te snel en te vanzelfsprekend aan de eenheid van kerken, terwijl de Schrift ons op iets veel belangrijkers wijst.

De etymologie van het woord nodigt daartoe uit tot een fundamenteel andere benadering. Het Griekse “*oikoumenè*” is een samenstelling van het begrip “*oikos*” (*huis, huishouden, huisorde*) en “*menè*” (‘wonen, verblijven’) wat letterlijk “*het huis waarin gewoond wordt*” of vrijer vertaald “*de wereld als woonplaats*”. Die samenhang is veelzeggend. Zij herinnert ons eraan dat ook de wereld, hoe wijd ook, uiteindelijk niets anders is dan Gods huishouden. Oecumene is in die zin geen kerkelijk project maar een huishoudelijk principe: het gaat om het beheer en de ordening van Gods huis, de schepping in haar geheel.

Nauw verwant aan “*oikoumenè*” is het begrip “*oikonomia*”, dat in het Hernieuwde Verbond 9 keer voorkomt en meestal vertaald wordt door “*rentmeesterschap, beheer of rekenschap*” (vgl. o.a. Lucas 16: 2 - 4). Dit begrip versterkt het inzicht dat oecumene geen kerkelijk organisatieproject is maar een huishoudelijk principe: de mens als rentmeester binnen de orde van de Schepper.

Vanuit die oorspronkelijke woordbetekenis verschuift de draagwijdte van oecumene fundamenteel. Niet de bestuurlijke eenheid van gezindten staat dan centraal maar de eenheid van Gods huishouden - Zijn dynastie, Zijn volk - zoals Jezus die voor ogen had in zijn hogepriesterlijk gebed. Dan staat niet in de eerste plaats de vraag centraal hoe gezindten zich tot elkaar verhouden maar hoe mensen zich schikken naar Gods Wil. Oecumene wordt dan niet een kerkelijk project maar een geestelijke roeping: leren leven in Gods huis, onder Gods gezag, naar Gods wijsheid.

Johannes 17 en de bijbelse grondslagen

De eenheid waarom Jezus bidt, is geen samengaan van organisaties, maar een gedeeld leven in God. Deze benadering vindt haar bevestiging in het bijbelse fundament van de oecumenische gedachte, zoals dat het sterkst tot uitdrukking komt in Johannes 17. Het hogepriesterlijk gebed gaat aanvankelijk niet over een eenheid van kerken, maar over een eenheid van wonen in het huis van de Vader. Wanneer Jezus bidt dat allen één mogen zijn zoals Hij en de Vader één zijn, bidt Hij niet allereerst om een organisatorische samensmelting. Hij bidt om een eenheid die haar oorsprong vindt in de gemeenschap tussen Vader en Zoon: eenheid in waarheid, in gehoorzaamheid en in heiliging - een gedeeld leven naar Gods maatstaven. Precies zoals Jezus in zijn gebed benadrukt: de eenheid die hij met de Vader beleeft, mag niet binnen de kring van de discipelen blijven, maar moet doordringen tot de wereld. Dat is meer dan samenwerking - het is een gedeeld leven in God. Niet een leven waarin we zelf bepalen wat goed en kwaad is maar een leven dat zich laat vormen door de wijsheid die God vanaf het begin in Zijn schepping en in Zijn Verbond heeft neergelegd.

Die lijn begint niet pas in Johannes 17. Zij ligt al in de eerste bladzijden van de Schrift. In Genesis 1: 26 - 28 wordt de mens aangesteld als beheerder van Gods schepping en in Genesis 2: 15 - 17 wordt die opdracht verbonden aan gehoorzaamheid en aan onderscheidingsvermogen dat voortkomt uit de door God geschonken wijsheid. De mens ontvangt de aarde niet als bezit maar als opdracht. Hij leeft niet als eigenaar maar als rentmeester - geroepen om Gods huishouden te dienen, niet naar eigen inzicht maar naar de maatstaven van de Schepper zelf. Zijn plaats in de wereld is die van een dienaar binnen Gods huisorde.

Waar toe wij uiteindelijk geroepen zijn: onderzoeken wat de Schrift ons leert

Vanuit dit perspectief zou de hedendaagse oecumene zich minder moeten richten op het overbruggen van dogmatische verschillen tussen kerkgenootschappen maar meer op een gezamenlijke, eerlijk onderzoek van de Schrift. Daar ligt misschien ook de diepste roeping van de oecumene. Het gaat er niet om dat de verschillende kerken leren samenwerken, hun eigen tradities veranderen om beter bij de ander te passen of dat ze een middenweg zoeken in hun geloofsovertuigingen. Waar het om gaat, is dat christenen opnieuw samen leren luisteren - niet om het eigen gelijk veilig te stellen maar om zich gezamenlijk open te stellen voor de boodschap van de Bijbel. Een gedeelde Schriftuitleg die zoekt naar wat God van in den beginne heeft bedoeld met Zijn Verbond met de mensheid. Niet de kerkelijke eenheid als eerste doel, maar de gezamenlijke terugkeer tot Gods orde.

Die terugkeer laat zich niet afdwingen door menselijke programma's. Zij begint klein en lokaal - overal waar christenen van uiteenlopende tradities samenkomen rond de opengeslagen Schrift, niet om elkaars overtuigingen te ondermijnen maar om zich samen te laten bevrijden door het Woord. In dat luisteren schuilt het oecumenische geheim. Waar gezindten menen dat zij elkaar moeten vinden, wijst de Schrift erop dat wij allang gevonden zijn: door de God die ons samenroept tot Zijn huis.

Slotbeschouwing

Misschien begint ware oecumene niet aan de vergadertafel maar aan de voeten van Hem die ons Zijn Woord onderwijst:

JESAJA 48: 17

“ALZO ZEGT DE HEERE, UW VERLOSSER, DE HEILIGE ISRAËLS: IK BEN DE HEERE, UW GOD, DIE U LEERT WAT NUT IS, DIE U LEIDT OP DE WEG DIE GIJ GAAN MOET”. (VGL. GENESIS 2: 16 - 17)

ADDENDUM

1. a. *Unitatis Redintegratio* (Latijn voor “Herstel van de eenheid”) is het decreet over de oecumene van het Tweede Vaticaans Concilie (1962 - 1964). Deze tekst benadrukt dat ook christenen die niet katholiek zijn, iets van Gods heil en waarheid in zich dragen. Er wordt opgeroepen tot dialoog en gebed om de eenheid van alle christenen te herstellen. Daarbij erkent de katholieke kerk dat ook zichzelf schuld draagt aan de onderlinge verdeeldheid die het christendom ondermijnt. Dit laat een belangrijke verschuiving zien in hoe de katholieke kerk aankijkt tegen andere christenen.
- b. *Lima-verklaring* (1982) is een oecumenisch document van de Wereldraad van Kerken, opgesteld in Lima (Peru). Deze tekst legt een gemeenschappelijke basis om elkaars doop, viering van het avondmaal (eucharistie) en ambt te erkennen. Het moedigt verschillende christelijke tradities aan om hun onderlinge verschillen te overbruggen. Hoewel het document niet bindend is, heeft het wereldwijd bijgedragen aan meer wederzijds begrip en samenwerking tussen katholieken, protestanten en orthodoxen.
- c. *De Gezamenlijke Verklaring over de Rechtvaardigingsleer* (1999) is een historisch akkoord tussen de Katholieke Kerk en de Lutherse Wereldfederatie. Deze tekst stelt dat de onderlinge veroordelingen uit de 16e eeuw - over de vraag of de mens gerechtvaardigd wordt door geloof alleen of door geloof én goede werken - vandaag de dag niet langer van toepassing zijn op de officiële leer van beide kanten. Centraal staat dat de mens niet uit eigen verdienste, maar alleen door Gods genade gerechtvaardigd wordt, ontvangen in geloof. Daarbij worden goede werken niet uitgesloten, maar gezien als vrucht van dat geloof (cfr. Jakobus 2: 14 - 26). Dit document wordt algemeen beschouwd als een mijlpaal in de zoektocht naar eenheid onder christenen.